POSTMODERN KONUMDAKİ FİLOZOFLAR

Ali Akay

Postmodern düşüncenin ortaya çıkış sürecinden bahsetmek istiyorum. Postmodernizmle birlikte oldukça karanlık bir çağda yaşandığı söylenebilir. Yani aydınlıkçı düşüncenin iflas ettiği yerde bir karşı devrim dönemi olarak postmodernizm sözkonusu. Ve özellikle bazıları için Ortaçağ ile büyük benzeşme taşıyor; fakat Ortaçağ'dan ayrı belki de Barok dönemle benzerlikler taşıyan bir dönemdir postmodern dönem. Özellikle bilim adı altında, bilimsellik adı altında ileri sürülen, 19. yy.'ın ortaya çıkarttığı birtakım düşünce sistemleri —ki bunlar sonuçta sosyal bilimler dahil olmak üzere bir bilimsellik havası içine girmişti ve her türlü sosyal bilimden bir sosyallik oluşturma kaygısı ortaya çıkmıştı— meşruluklarını yitirmeye başladılar. Bu bilimselliğin de aynı zamanda "iflası" demesek bile bir bakıma sorgulanması bu postmodern dönem. Bilimsellik açısından da bir karşı devrim, yani bilimin bilimsellik adı altında yapılamadığı bir dönem. Bu bakımdan bir örnek vermek istiyorum; birkaç sene evvel, 1988'de Benveniste adlı bir fizikçi — belki hepiniz duydunuz— suyun belleği olduğunu söyledi. Suyun belleği kuramı bütün bilimselliğin sorgulanması ve bu yeni ortaya atılan laboratuvar deneyimli düşüncenin bilimselliği bastırmasıyla sonuçlandı. Benveniste'nin ortaya attığı şey, kısaca, saf suyun bir belleği olduğu fikriydi. Yapılan araştırma Fransa'da, Amerika'da ve İsrail'de üç ayrı laboratuvarda bir deneme süreci geçirdi ve aynı sonuçları verdiği yazıldı: Saf suyun içine herhangi bir madde atıldığında veya düştüğünde X zaman sonra molekülleri çözülmeye başlıyor.ve çözülen moleküller de yine X zaman sonra —artık o zaman ne kadar ise— tekrar birleşip, aynı maddeyi yeniden ortaya çıkartıyor. Verilen örnekte, bir madde olarak diyelim Renault marka bir araba düşüyor saf suyun içine ve X zaman sonra aynı moleküllerin birleştiği Renault marka araba yeniden canlanıyor, güncelleşiyor.

Bu karanlık dönemden bahsederken Barok adını kullandım. Barok dönemin en önemli filozoflarından biri de Leibniz'di. Demin verdiğim örnekte bahsettiğim moleküllerin parçalanıp yeniden aynı moleküllerin oluştuğu ci-

* 24 Aralık 1991'de Bilar A.Ş.'de yapılan konuşmanın metnidir.

sim, madde Leibniz'in monadlarına çok benziyor. Monadlar camı, kapısı olmayan karanlık manastırlarda yaşayan birceyler, papazlar. Kendi ışığını kendi içinden alan, dışarıdan ışık almayan ve o kapalı mekânda kendi çalışmalarını, okumasını yapan birey diyelim monad için. Barok mimaride iki kat var; birinci katta boş bir oda, içerisi karanlık, ikinci katta yine aynı şekilde daha karanlık bir mekân ve bu iki mekân arasında küçük delikler halinde geçişler var. Monadlar, Descartes'ın öznelerinin tersine ruh ve bedeni tamamen birlikte taşıyorlar. Descartes'da öznenin ruhu bedenden ayrıdır. Leibniz'de ise bunlar birlikteler. Her monad bedenini ve ruhunu birlikte taşıyor ve her monadın bir bedeni ve ruhu var. Monadlar, Tanrı'nın huzurunda yaşıyorlar ve bunların bir kısmı Tanrı'dan nefret ediyor, Tanrı'ya karşı lanet okuyorlar. Leibniz'e göre bu lanetli insanlar, lanetli monadlar, algılamalarında bu yüzden eksiklikler taşıyorlar. Her monadın küçük algılamaları var. Kendine göre algılıyor şeyleri ve bütün dünyayı ancak o küçük algılama açısından algılayabiliyor. Bu algılama açısı bazen genişliyor bazen de daralıyor. Tanrı tarafından cezalandırılan lanetlilerin, bu küçük algılamaları genişlemiyor; Tanrı onlarda daralttığı hacimden, diğer tarafa açılan algılar aktarıyor. Tanrı'ya boyun eğip Tanrı'yla iyi geçinen diğer monadlar o büyüyen algılamalarından tüm dünyayı algılıyorlar. Tanrı monadın hayatının bittiğini söylediğinde ruhu ve bedeni aynı anda o birinci kattaki yerden yukarı doğru süzülerek ikinci kata çıkıyor ve orada vampir filmlerindeki gibi külleşmiş bir şekilde ruh ve beden molekülleri parçalanıyor. Ve orada beklemeye başlıyor ki Tanrı yeniden emretsin ve yeniden doğmak mümkün olsun diye. Tıpkı Benvenista'nın ortaya attığı moleküllerin parçalanıp tekrar birleşmesi kuramı gibi. Bu monadlar aynı zamanda kendi içlerine kapanık olarak yaşıyorlar. Yani tıpkı günümüzün o tek başına yaşayan, volkmeni kulağında yürüyen insanları gibi bütün düşüncelerini, varlıklarını kendi karanlık içlerinde ortaya koyabiliyorlar. Bütün bunlar postmodernizm dediğimiz bu dönemin aydınlık/karanlık ilişkisini oluşturuyor. Zaten eğer son 15-20 sene içinde hepimizin izlediği olaylara bakarsak karşı devrimci eylemin —ki bu biraz da 80 sonrası neo-liberalizmle ortaya çıkan bir durum— ne şekilde toplumsal düşünceye hakim olduğunu izlemek mümkün olacaktır.

Ancak bu arada kendimize "bu karanlık dünya içinde ne yapabiliriz?" sorusunu sorduğumuzda, bu durumun bizi, ferahlık veren yerlere götürecek kimi imkânları olduğunu görmek mümkün. Bizi bu başka yerlere götürebilecek şey ne olabilir diye sorduğumuzda ise postmodernizmi yakından ilgilendiren *simülasyon* ya da görüntü veya *simülakr* diyebileceğimiz, Platon'dan beri varolan bir düşünceyle karşılaşıyoruz. Platon'un model ve kopya üzerine kurulu olan düşüncesi Sofistler'in eleştirisinde *simülakr*'dan

geçiyordu ve bu görüntü teması Platon'da bir negatif veri olarak söz konusuydu. Modelin kopyası dediğimiz şey de, o var olan modelin, ilk kurucusunun, atanın tözsel benzerliğine uygun bir şekilde ortaya çıkıyor. Yani dış görüntü benzerliği değil, tözsel benzerlik üzerine kurulu bir model ve kopyası fikri; aynı zamanda daha sonra Hıristiyanlık tarafından ele alındığı şekliyle insan kavramının bunun üzerine kurulması fikrini, yani adil bir Tanrı'nın imgesine göre insanın biçimlendirilmesi fikrini getiriyor. Başka türlü söylersek, adillik üzerine bir model varsa sadece adalet adil olabiliyor. Adaletle adil arasında model ve kopya ilişkisinin tözsel benzerliği söz konusu. Halbuki ikinci ögeyi oluşturan *simülakr*'lar, yani Platon'un görüntüler ve fantazmalar adı altında Sofistler'e atfettiği düşünce, var olan modelden başka bir yere doğru, bir benzemezlik ilkesine doğru gidiyor; yahut dış benzerlik, görüntü benzerliği ilkesi üzerine kurulu. Dolayısıyla modelin aynısı olma fikri burada yok. Sadece bir dış görüntü benzerliği var. Bu görüntü benzerliği aynı zamanda görüntünün modelden kopmasını içeriyor. Ve artık bir model üzerine kurulu bir görüntü mümkün olmuyor. Modelden bağımsız bir görüntü söz konusu. Görüntü tıpkı dildeki metaforların, Batı metafiziği içinde değişik dönemlerde değişik anlamlar taşıması gibi. Yani *simülakr*'lar da bir görüntünün görüntüsü haline geçtiğinde, birbirinin ardına dizilen görüntülerin anlamlarının değiştiği durumda artık modelin ilk halinin görüntüsü bile ortadan kaybolduğunda model üzerine kurulu olan düşünceden çıkmış oluyoruz. Bu bir bakıma —ki Nietzsche'den beri ortaya atılan bir şey— Platon'un tersyüz edilmesi fikridir; yani görüntülerin ön plana çıkartılıp model üzerine kurulu kopyaların ikinci plana itilmesi. Bu da bütün Batı düşünce tarihinin bu güne kadar gerçekle görüntü arasındaki ilişkide kurduğu sürekliliğin bir sonu olmuş oluyor. Görüntünün ön plana çıkması, gerçeğin görüntüde aranması dediğimiz şeyi beraberinde getiriyor.

Şimdi bu düşünceyi şöyle bir soruna uygularsak; Tanzimat'tan beri Batılılaşma dediğimiz şey hep dışsal bir benzerlik. Kafalarda, zihniyetlerde bir değişmezliğin, eski geleneksel yapıların taşındığı şeklinde eleştiriliyordu Batılılaşma. Batılılaşma için Batı'nın taklidi, Batı'ya öykünme deniyordu. Bugün İslamcı denilen ve türban giyen kadınların yaşam biçimlerini, zihinlerinin söyleme döküldüğü anı düşündüğümüzde ortaya çıkan şey görüntü farklılığı, fakat zihinsel benzerliğin olması, tözsel benzerliğin olması. Sonuçta tüm Batılılaşma eleştirisi diyebileceğimiz o neredeyse yüz yıllık geleneğin başka türlü okunması bugün belki mümkün, Osmanlı ve Türk tarihi içinde.

Tekrar Leibniz'in monadlarına dönersek, monadlar yeniden ortaya çıktıklarında, tekrar o karanlık odalarına girdiklerinde, Leibniz onlara bu karanlık içindeki karşı devrimci dönemde bir özgürlük şansı tanıyordu.

Tanrı'nın dünyaların en mükemmelini yaratmış olduğunu ve içinde yaşanan dünyanın da bu dünyalar arasında en mükemmeli olduğunu söylüyordu. Aydınlıkçı düşüncenin ortaya çıkmasıyla, Voltaire'in *Candid*'de alay ettiği tam da Leibniz'in bu fikridir. *Candid*'de biliyorsunuz; başına bir sürü felaketler geliyor, birileri vuruluyor, gemileri batıyor vb. ve yanındaki Pangloss'a şöyle diyor: "Dünyaların en mükemmelinde yaşıyoruz." Burada aslında Leibniz'in lafıyla alay edişi var Voltaire'in. Ancak bu arada Leibniz'in ortaya attığı bir şey daha var; o da Tanrı'nın sadece bu dünyayı yaratmış olduğu. Yani öbür dünyaları bu Tanrı'nın yaratmamış olduğu. Ortak bir şekilde yaşayan dünyaların varolmasının mümkün olduğu. İşte Hıristiyanlık'ta İncil'deki Adem ve Havva teması, Tanrı'nın Adem'i yaratmış olması, Havva'nın Adem'in kaburgasından ortaya çıkması ve ilk günah benzeri şeyler ancak bu dünyada mümkündür diyor Leibniz. Başka bir dünyada başka türlü olacaktı ve bu dünya mümkün bir dünyadır diyor. Yani Leibniz'in ortaya koyduğu şey, içinde bulunduğumuz durumun bir seri halinde varolduğu fakat başka serilerin de mümkün olduğu fikridir. Bir başka örnek vermek istersek; özellikle resimde Barok'un getirdiği bir yeniliği, Barok'un ortaya attığı karanlıktan gelen ışık rejimini düşünebiliriz. Daha önce, Rönesans'ta örneğin, resim beyaz zemin üzerine, yani hiç boyanmamış zemin üzerine boya sürülerek yapılıyordu. İlk olarak Barok dönemde önce varolan zemin üzerine tamamen boya atılıp o boyalı zemin üzerine renkler vurulmaya başlanıyor. Böylece artık ışık rejimi, açıktan, aydınlıktan karanlığa doğru değil, karanlıktan aydınlığa doğru gelmeye başlıyor. Karanlık dönem olarak ortaya çıkan postmodernizmdeki "pozitif" öğelerden bir tanesi de bu.

Buraya nasıl gelindi diye sorarsak, 19. yy.'ın sonundan 20. yy.'ın sonuna doğru gelirken bir düşünce şeması çıkartmak mümkün. Postmodernizme nasıl gelindi? Yani gerçeğin, adaletin, ilerlemenin, devrimin, aydınlığın olmadığı, bunların meşruluklarını kaybettiği bir döneme geliş ne şekilde gerçekleşti? Pat diye postmodern döneme girmedik kuşkusuz. Birtakım kaotik, birbirinden antagonik olarak gelişen düşünce sistemleri, sonunda bu postmodern konuma getirdi bizi. Sanıyorum ki en azından düşünce düzeyinde önemli bir şekilde yer eden ve epistemik bir farklılık oluşturan bir dönem postmodernizm. Kolay kolay içinden çıkamayacağımız bir dönem. Çünkü her alanda, düşünce alanında, toplumsal alanda, sanat alanında, bütün bu alanlarda yapılabileceklerin yapılmış olduğunu ve şimdi artık ne yapılacağının belli olmadığını düşünen bir dönem postmodern. Bir olay, bir vak'a bekleniyor. Ve o vak'a da kendi kendine gelmeyecek tabii. Dolayısıyla tüm modernizmin içerdiği birtakım düşünceleri, deneyleri, "eski"yi yadsımayla ilgili olan yeni yaratımları, yaratıcılıkları taşımayan bir dönem

bu. Modern dönem özellikle varolanı yokedip yenisini yapmak üzerine oturmuştur. Avangardlar üzerine kurulmuştur. Yapılmayanı yapmaktır sözkonusu olan. Halbuki bugün beklenilen vak'ada bütün yapılanlar hep birlikte varlar. Varolan yapılmışlar üzerine bir şeyler yapılmaya çalışılıyor. Ya da filozoflar yeni bir şey ararlarken tüm Batı'nın —ki Batı'dan bahsediyorum şu anda— metafiziğini yarıp o metafiziğin içindeki anlamların dekonstrüksiyonunu yapıyorlar. Derrida'nın yaptığı bu. Sözle yazı arasındaki yazının, sözün eki olmasını araştırıyor ve bu yazı ve söz arasındaki ilişkide bütün dönemlerde ortaya çıkmış anlamların bir bakıma —Foucault'nun terimini kullanırsak— arkeolojisini çıkartıyor. Bu durumda yeni olarak ortaya atılan bir şey olmadığı gibi varolan şeylerin yeniden güncelleşmesi de sözkonusu. Herşey, ne geçmişte ne gelecekte, ama şimdiki zamanda oluşuyor. Bu aynı zamanda Bergson'un, —o Marksistler'in, materyalistlerin hiç sevmediği Bergson'un— yeniden güncelleştiği döneme tekabül ediyor. Yani geçmiş zamanın şimdiki zamanıyla, gelecek zamanın şimdiki zamanının varolunan şu andaki durumda içiçe yaşadığı bir dönem olduğunu getiren bir zaman fikri. Dolayısıyla bu zaman fikri tüm modernliğin, hatta modernlik öncesinin, hatta tüm Batı teolojisinin üzerine oturduğu, sıfırdan başlayıp ileriye doğru ilerleyen zaman fikrinin de yok edildiği bir dönemi temsil ediyor. Batı teolojisini düşünürsek; İsa'nın doğuşuyla başlayan (bugünkü gibi bir 24 Aralık) ve 1992'ye doğru giden bir zaman süreci içerisinde ilerleyen bir zaman fikrinin —ki bu Saint Augustine döneminde ortaya atılan dini bir düşüncedir— tüm dünyaca sonuçta kabul edildiğini, tüm dünyada hakim olduğunu görüyoruz. Evrenselleştirilen bir tekillik ortaya çıkmış oluyor. Yani Batı'nın kendi tekilliğinin evrenselleştirilmesi oluyor. Ta ki bu zaman fikri yeniden okunmaya başlansın. Bu 1950'lere tekabül eden bir dönem ve bu dönemi yapısal, sosyal antropolojinin ortaya çıkması, yabanlara olan ilginin artması, öteki dediğimiz diğer toplumlara duyulan merak simgeliyor. Bu merak daha önce de vardı fakat misyonerceydi; yabanlara uygarlık götürme düşüncesini taşıyordu. Modernizm için üç başlangıçtan söz edebiliriz; Rönesans, dinde reform ve yeni kıtaların keşfi. Yeni kıtaların keşfinde biliyorsunuz, Batı gittiği yerlere oralarda daha önce rastlanmamış hastalıklarla birlikte, rastlanmamış fikirler de taşıdı. Sömürgecilik hareketleri de misyonerlik hareketleriyle benzerlikler taşıdı. Geri kalmışlara (böyle bir terim atıldı ortaya; geri kalmış / ilerlemiş denildi) uygarlık götürmek üzere, devrim götürmek üzere işgaller başladı. Napoleon'un yaptığı savaşlar, Fransız İhtilali'nin diğer Avrupa devletlerine taşınmasından başka bir şey içermiyordu, tıpkı Sovyet tanklarının, Doğu Bloku dediğimiz ülkelere sosyalizmi taşıması gibi. Modernizmin 20. yy.'da bu kadar yoğun biçimde sorgulanmasının nedenlerinden biri de II. Dünya

Savaşı olmuştur: Nazi dönemi Almanyası'ndaki toplama kamplarında insanlık adına Yahudi denilen insanların yokedilmesi eylemi. Yani ötekilerin yok edilmesi. Bunun insanlık adına yapılmış olması modernizmin ana temalarından biri olan hümanizmin de sorgulanmasını içermiştir; çünkü insanlık adına barbarlık yapıldığında o insanlığın ne tür bir "insanlık" olduğu sorgulanmış oluyor. Hümanizmin meşruluğu yok edilmiş oluyor. Aynı Gulag' taki durum gibi ya da Pol Pot rejiminin ortaya çıkarttığı soykırım hareketi gibi... Sonuçta ortaya çıkan bugünkü durum aydınlık üzerine kurulu düşüncenin tarihte yaşadığı deneylerin kötü sonuçlarıyla yakından ilintili.

Postmodernizmin ortaya çıkışını hazırlayan iki akım var. Bunlardan biri epistemoloji akımıydı; diğeri ise görüngübilim. Bu iki sürecin kesiştiği yerlerde bazı filozoflar sıçrama yaptılar tarihte; Nietzsche'nin filozofun o an orada olup bunu düşünmesiyle sıçrama yapması dediği şey. Bu 20. yy. içinde ortaya çıkabildi. Bu düşünce akımları arasında hem görüngübilimin hem epistemolojinin postmodern düşüncenin ortaya çıkmasında büyük etkileri var. İki türlü bir etkileşim sözkonusu. Görüngübilim teması —ki bu 1960'lara, hatta 68'e kadar hakimiyetini sürdüren bir düşünce— Hegel'i akla getiriyor. Yani görüngübilim üzerine kurulu bir düşünce için ilk başlangıç odağı olarak Hegel'i düşünmek mümkün. Hegel'in teleolojik düşüncesi, bir başlangıç noktasından yola çıkarak demin bahsettiğim türden düzçizgisel bir tarih içersinde ilerleyen ve dönüşünü tamamlayıp ilk başladığı yere gelen bir Odisse yolculuğu gibi bir şey. Marx'ın düşüncesi de Hegel'le büyük paralellikler taşıyor. Althusser, Marx'ın emek gücü kavramını ortaya atmasıyla, felsefenin nesnesi olarak sermayeyi almasıyla bir sıçrama, bir değişim, bir mütasyon oluştuğunu söylüyor. Buna karşın, sonuçta Marx'ın yine de 19. yy. epistemesi içinde kaldığını söylemek bana daha akla yakın geliyor. Bu noktada Foucault'nun düşünsel dönemlerle ilgili olarak *Sözcükler ve Şeyler*'de ortaya attığı düşünceye başvurabiliriz. Belirli dönemler içinde belirli söylemsel oluşumlar ortaya çıkıyor. Bu söylemsel oluşumlar dönemin tüm düşünce hayatını belirliyorlar. Görünenler ve söylenenler dönemin içinde varlar. Belli bir paradigma içinde, görülenler ve söylenenler aynı söylem içinde, aynı dil içinde varoluyorlar ve ancak episteme değiştiğinde başka bir paradigmaya geçiliyor. Foucault'nun 19. yy. epistemesi ya da hümanizma olarak adlandırdığı, insan çağı dediği dönemde, ilerleyen tarih anlayışı içinde insanın merkez olduğu dönemde insan üzerine düşünen Hegel ile Marx arasındaki antropolojik benzerlik, kopuştan çok daha önemli görünüyor. Hegel'in tezindeki saklama ve aşma (aufhebung) adı altındaki etaplar gibi, o aşan evrelerin oluşması gibi Marx'ta da biliyorsunuz, üretim biçimleri şemaları var ve bu şemaların belirli bir gelişimi sözkonusu. Bu sırada Fransa'da bir Hegel okunuşu sözkonusu ol-

maya başlıyor. Fransa'dan bahsediyorum çünkü postmodern ya da yapısalcılık sonrası düşünce dendiğinde akla özellikle Fransız filozofları geliyor. Yani Amerika'da ortaya çıkan isimler Fransa'daki filozofların ortaya attığı düşünceden yola çıkarak postmodern konumu incelemeye başlayan kişiler. Bu düşünürlerin ilklerinden biri olan Daniel Bell bile aynı konumda. Fransa'da bir Hegel okunuşu yapılıyordu demiştim. Özellikle iki isim var burada; bunlardan biri Alexandr Kojeve, diğeri ise Jean Hypollite ve iki değişik Hegel ürünü söz konusu. 60'lı yıllardaki Marksist düşünürlerin devrim üzerine yaptıkları stratejiler bu iki okuma üzerine dayanıyor demek mümkün. Hegel okuyuşu aynı zamanda başka birtakım edebiyatçıları, sosyologları hatta psikanalistleri etkiliyor. Kojeve'in öğrencileri arasında Lacan'ı ve Bataille'ı görmek mümkün. Bu yapısalcılık sonrası diyebileceğimiz düşüncenin ortaya çıkışı aynı zamanda Hegel'den Nietzsche'ye doğru giden bir düşüncenin oluşumu ve Bataille'ın burada önemli bir yeri var. Yani bir dönüşüm zinciri halinde duruyor Bataille. Kojeve'in yorumunda Hegel köle ve efendi diyalektiğinin analizinde sonuçta kölenin ancak emek sürecinde efendisine başkaldıracağını ve bu şekilde özgürlüğe kavuşacağını öne sürüyor. Halbuki Hyppollite çevirisinde bunun tam tersi sözkonusu, köle ancak başkaldırı anında köle olmaktan çıkar fikri sözkonusu. Yani emek değil, çalışmama sözkonusu oluyor ve aynı zamanda da —daha öncesini düşünürseniz— bütün bilinç dediğimiz şeyin, öznenin bilinçlenmesi, çalışma sürecinde o bilince sahip olması yani işçinin fabrikada çalışıp bu bilinci sahiplenmesi fikrinin ortaya çıktığı bir düşünceyi içeriyor ki, 68 kuşağı bu bilinç meselesini yaşadı, yani çalışılan yerler terkedildi, işçi veya işçi olmaya çalışan birtakım insanlar ortaya çıktılar ve işçi olamadılar. En basit örneği bir Fransız filozofu işçi olmak için girdiği fabrikada parmağını kaptırdı ve işin gidişatını istemeden bozdu. Herkesin becerebileceği işler ve beceremeyeceği işler diye bir şey söz konusuysa, bu saydığım örnekte Robert Linhart adlı Althusser öğrencisi sonuçta parmağını kaptırdığı bu işten ayrılarak tekrar üniversiteye döndü. Bu arada görüngübilimi, Husserl ve Heidegger'i düşünmek lazım, yani 60 kuşağının yakından tanıdığı varoluşçuluğun ortaya çıktığı bir dönem, Sartre ve Merleau-Ponty dönemi. Merleau-Ponty etkisiyle Marx okumaya başlayan Sartre sonuçta Marksizm'in aşılamaz bir düşünce olduğunu söylediğinde, arkadaşı Merleau-Ponty zaten artık Sovyetler Birliği deneyimlerinin ortaya çıkarttığı durumda kendini hem Marksizm'den hem de siyasetten arındırmıştı. Merleau-Ponty'nin anti-komünizme karşı ortaya attığı komünizmsizlik (*acommunnisme*) kavramıyla Sovyetler Birliği'ndeki durumun eleştirisi yapılmış fakat Marksizm'in eleştirisi yapılmamış oluyordu. Bu çizgi içinde bir özne kuramının oluştuğunu görmek mümkün hale geliyor. Özellikle yapısalcılıkla arasındaki ilişkide, özne

ve yapı, yapılar ve sistemler ve özneler arasındaki ilişkilerde, bu iyice belirgin hale geliyor.

Konuşmamın sonunda tartışmaya yer bırakmak için kısa geçerek epistemolojik akıma gelmek istiyorum. Burada sosyolojinin kurucusu olarak tanınan Auguste Comte'u ilk sıraya koymak mümkün, Renan'ın karşısına. Ve ondan sonra Canguilhem, Bachelard ve Cavallier gibi düşünürleri veya Michel Serres ve Isabelle Stengers gibi bilim tarihçilerini saymak mümkün. Burada özne ve bilinç kuramı ile görüngübilim ve varoluşçuluk bir yanda; bilgi kuramı, epistomoloji ile kavramlar ve rasyonalite, Auguste Comte ile başlayan çizgi öbür yanda durur. Bahsettiğim düşünceler Gaston Bachelard'da belirgin hale geliyor. Yani iki dönem arasındaki süreksizlik dediğimiz bir şey, bir mutasyon olması. Bu bir yandan Canguilhem, bir yandan Hypollite'in, bir yandan da Althusser ve Lacan'ın kesiştiği yeri, yani epistemoloji ile görüngübilimin kesiştiği yeri ele alırsak ortaya Michel Foucault'yu çıkarmak mümkün olacak. Çünkü bir yandan Hyppolite'in öğrencisidir Foucault ve 1970'de College de France'a kabul edildiğinde, ölmüş olan Hyppolite'in kürsüsüne gelmiştir, diğer yandan deliliğin tarihini yazarken ilk defa tezini Canguilhem'den geçirmeye çalışır ve Canguilhem' le de büyük bir bağlantısı vardır, çünkü 3. kitabı olan *Kliniğin Doğuşu* yoğun bir Canguilhem etkisiyle yazılmıştır. Diğer taraftan ise Althusser'in öğrencisidir Foucault ve onunla birlikte Ecole Normale Superieure'da ders vermiştir. Ve Derrida öğrencisi; bir sene için bile olsa. Derrida postmodernist düşünceyi yaygınlaştıran ve sorgulayan düşünürlerden biri. Onun da Foucault'la ilişkisi özellikle 60'lı yıllarda ve 70'li yılların başında çok içiçe ve bütün bunların diğer epistemolojide ortaya çıkan, yapısalcılarla olan ilişkisi çok belirgin. Yani Claude Levi-Strauss'un ortaya attığı yabanlardaki yaşam biçimlerinin, sembollerin, bunların arasındaki ilişkilerin ortaya konduğu dönemde yapısal antropoloji ortaya çıkıyordu. Levi-Strauss ile birlikte yine dil ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyi koyan Georges Dumezil var. Dumezil'in de Foucault ile yakın bir ilişkisi var. Dumejil Uppsala'daki yerini bıraktığında kalkıyor Paris'e geliyor, onun boşalttığı yeri ise Foucault dolduruyor. *Deliliğin Tarihi*'ni yazarken Dumezil'den kalan koltukta, masada çalışıyor. Ve Levi-Strauss'un yakın arkadaşı Dumezil de biliyorsunuz bu Hint-Avrupa mitolojileriyle, Hint-Avrupa dilleri arasındaki ilişki içinde toplumsal düzeydeki sistemi ortaya atan kişi. Bu daha sonra Vernant ve Detienne adlı iki eski Yunan araştırmacısının yapısal analizlerini etkileyecek. Düz-çizgisel olmayan, çevrimsel olan bir zaman fikrinin yaygınlaşmaya başlamasını sağlayacak; Batı medeniyetinin kaynağı, kökü olarak ele alınan Yunanlı'nın zaman fikrinin yabanlarla belirli koşutluklar taşıdığına dikkat çekilecek. Batı'nın düz-çizgisel zaman fikrinin ise Yahudi-Hıristiyan zihni-

yetinden kaynaklandığı ve Saint Auguistine zamanında "epistomolojik bir kopuş" ile gerçekleştirildiği ortaya çıkacak. "Sıfır" noktası, evveli ve sonrası. Tıpkı devrimin öncesi ve sonrası fikrinin tüm modern dünyayı etkilemiş olması gibi, Fransız ihtilali ile yeni, daha önce yapılmamış denilenin ortaya çıkarılmış olması fikrinin evrenselleştirilmeye çalışılması gibi, ilerleyen, sıçramalar yapan ve yeniyi "yaratmaya çalışan" bir zihniyet dünya sistemi içinde küreselleşmeye başlamıştır artık.

İşte bu zihniyetin yıkılması modern sonrası, postmodern bir zihniyetin ortaya çıkmasını sağlamıştır ve Lyotard'ın postmodern adını verdiği şeyin "önce mi sonra mı", ne anlama geldiğinin bilinmemesiyle birlikte, belki de yeni bir kavramı "piyasa"ya sürmek mümkün olabilir: Buna da "modernüstü" dersek, belki daha anlamlı bir kavram ortaya atılmış olur ve bizi "kısır" postmodern tartışmalarının dışına taşır. Çünkü postmodern tartışmalarının ortaya çıkardığı siyasal durum, neredeyse aynı yerden gelen insanların ayrı kamplara ayrılmasını zorunlu kıldı. Üstelik Foucault, Lyotard, Deleuze, Guattari gibi bir takım Fransız filozoflarının düşüncelerinin, Amerika'da (özellikle) postmodern düşünürler olarak ortaya konulmasını zorunlu kıldı. Oysa ne Foucault ne Deleuze kendilerinin bir akımın içinde, postmodern bir akımın içinde olduklarını söyleyeceklerdir. Akımların sınırları yoktur. İsmi üstünde akışkanlık vardır, taşma vardır, duyumsama vardır ve bunlar kenarları belli bir figürün içine hapsolunamazlar. Zaten bu nedenle postmodernizmin sınırlarını tayin etmek olanaksız hale geliyor. Çünkü önce mi, sonra mı? Descartes zamanında postmodern miydi? Yoksa Picasso 20. yüzyılın en başlarında postmoderndi de sonra modern ve yüzyıldan çıkarken de klasik mi oldu? Klasik çağ 17. yüzyıl mıdır? Tüm bu sorular bir tarihselcilik amalgamını oluşturuyorlar ki, "modernizmüstü" kavramıyla belki bunun aşılmasının mümkün olduğu fikrini, en azından, ortaya atmak mümkün olabilsin, postmodernizmin beraberinde getirdiği bir takım "özgürsüzlükleri" geri plana itebilsin. Çünkü değişen dünya şartları, telematik, bürotik vb. gibi sistemlerle artık büyük fabrika fikrinin dışına çıkıldığı kesin. Bunun adını koymak ise onu tanımlamaktan önce olmamalıdır; Postmodern tanımsızlığın tanımı olarak vardır, fizikteki "belirsizlik ilkesinin" başat olması gibi...